

BOSNA-HERSEK'TE DURUM VE TÜRKİYE

Doç. Dr. Sait YILMAZ

Türkiye, Balkanlarda yalnız değildir. Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Kosova gibi ülkeler bu coğrafyada var oldukça Türkiye'nin kadim dostu olmaya devam edeceklerdir. Osmanlı İmparatorluğu ile 560 yıl hüküm sürdüğümüz Balkanlardan 1912 yılında Balkan Savaşı sonrası ayrıldık. Dönüşümüz 1990'larda Bosna-Hersek'te başlayan Sırp ve Hırvat katliamlarına karşı Türk kamuoyunun gösterdiği duyarlılık üzerine çokuluslu bir barış gücü içinde oldu. Ancak, Türkiye'nin Balkan heyecanı AB üyelik sürecine girilmesi ile birlikte söndü. AB üyesi Yunanistan, birlik içinde Balkanlara yönelik ülke bazında yardımların ve üyelik girişimlerinin koordinatörü gibi davranmaya başlayınca, Balkanların hamisi ve sözü geçen ülkesi oldu. 2003 yılından itibaren Avrasya'daki Türk coğrafyasını unutan ve Orta-Doğu'ya odaklanan Türk hükümeti, Balkanları da büyük ölçüde Avrupa Birliği ve özelde Yunanistan'a bırakmaya devam etti. Son yıllarda Bosna-Hersek başta olmak üzere Balkan ülkelerine yönelik yapılan girişimler dini içerikli yaklaşımları aşamadı. Bugünkü Türk hükümeti ise iç ve dış politikasının temeline kendi ideolojisini yerleştirdiğinden Balkanlara yönelik girişimlerde bu tuhaf politika anlayışının yansımaları görülmektedir. Hâlbuki Balkanlara din gözlüğü ile bakmak son 20 yılda yaşanan acıların temel nedeni olmuştur.

Balkanların ikilemi bir yandan zaman içerisinde içselleştirilmiş kültür unsurlarının hayatı biçimlendirmesi, diğer yandan ise din ve politika üzerinden yaratılan ötekileştirme ile hayatın varlık koşullarının yok edilmesindedir[1]. Bu ikilem Balkan coğrafyasında parçalanma ve istikrarsızlıkların temel nedeni olarak tezahür etmektedir. Eski Yugoslavya'nın parçalanması ile Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova, Karadağ gibi ülkeler ortaya çıktı. Pek çoğu henüz etnik çatışma tehdidi altında huzur bulamadı ya da ağır ekonomik ve sosyal baskılar altındalar. Bu devletlerin arasında özellikle Bosna-Hersek'teki gelişmeler Türkiye açısından dikkate alınması gereken önemli riskler taşıyor. 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile tarihi Bosna-Hersek toprakları içerisinde Hırvatlar azınlıklar ile Federasyon, Bosnalı Sırp lar ile ise bu federasyonun konfederasyon oluşturmuştur. Bugün Bosna-Hersek yeni savaşlara ve harita değişikliklerine gebedir. Ne yazık ki Türkiye'de Balkan araştırmaları en zayıf akademik çalışma alanlarından biri olma özelliğini sürdürmektedir. Bu makalede Bosna-Hersek üzerinden bölgedeki gelişmeler ve riskleri ve Türkiye'nin konumunu değerlendireceğiz.

Bosna-Hersek kısa zamanda dağılıbilir

En son söylememiz gereken şeyi en başta söyleyelim: Bosna-Hersek her an dağılıbilir. Hatta ülkenin 'dağılmanın son aşamasında' olduğu söylenebilir. Bunun görünür sebepleri şu şekildedir:

- Dayton Anlaşması ile kurulan düzen çalışmamaktadır. Parlamento'da karar alınamamakta, demokrasi kültürü gelişmemiş, aşırı milliyetçi Bosnalı Sırp lar ve geri planda Hırvatlar ana vatanları bildikleri Sırbistan ve Hırvatistan'a bir gün bağlanma fikrinden asla vazgeçmemektedir. Tarihi Bosna-Hersek topraklarının bugün işgal ettiklerini bölümlerini Sırbistan ve Hırvatistan'a bağlamak hayalindedirler.

- Birlikte yaşamayı savunan siyasi partiler halktan çok fazla itibar görmemektedir. Ülkenin geleceğinin belirsiz olması nedeni ile elit kesim Bosna'dan kaçmış, ülke vasıfsız insanların memleketi haline gelmiştir. Ülkede birlik ve beraberliği savunması gereken entelektüel kesim dışarıdadır, ortalık yaşlı ve etkisiz kişilere kalmıştır.

- Ekonomi oldukça kötü durumdadır, yozlaşma ve rüşvet yatırımların önünde engeldir. 2009 rakamları ile işsizlik %24 civarındadır. Ülkenin siyasi geleceğinin belirsizliği ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilemekte, vasıflı insanlar çareyi ülke dışına göç etmekte bulmaktadır.

Bosna-Hersek'in nüfusu 3.5 milyon (2007 sayımı) civarındadır. Ülkede 3 Ekim 2010 yılında yapılan seçimlere 47 parti katıldı. Bosna-Hersek'de iktidarda bulunan üç büyük parti sırası ile, Boşnak Demokratik Hareket Partisi (SDA), Sırp Demokrasi Hareketi (SDS) ve Hırvat Demokrat Birliği (HDZ)'dir. SDA, 'ılımlı İslam' felsefesine yakın olduğu için bugünkü Türk hükümetinin özel ilgi alanında girmiştir. Boşnakların savaş zamanı liderliğini yapan Aliya İzzetbegoviç'in oğlu olan Bakir İzzetbegoviç, SDA'nın başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı'dır. Boşnak yöneticiler genellikle vasıfsız ve sorunlara çözüm getirmekten uzaktır. SDA içindeki çeteleşme ve partililik ülkeyi de vurmaktadır. Boşnaklar dindar olmamakla birlikte İslamcı akımlar Türkiye, Malezya[2] ve Arap ülkelerinden pompalanmakta ve ülkeyi kendine benzetmeye çalışmaktadır. 1990'lı yıllardaki savaş döneminde yardımların dini ön koşullar karşılığı yapılmış olması ve yapılan baskılar bir kısım kadınların örtünmesine yol açmış ise de bu çarşaf şeklinde olmamış, modern görünümlü uzun elbiseli giyim modelinin ötesine geçememiştir.

Boşnaklar ılımlı, savaştan olmayan, milli bilinci zayıf, "hayalperest" bir tabiata sahiptir. Bosnalı Hırvatlar, Boşnaklar ile işbirliği yapıyor gözükse de samimi değillerdir. Bosna-Sırp tarafının ayrılmasını müteakip kendilerinin de Hırvatistan'a bağlanmasını ümit etmekle birlikte mevcut harita ile gerçekleşmesi kolay değildir. Bosnalı-Sırp'lar ise bölünme konusunda oldukça net bir tutum izlemekte, Boşnaklara olan nefretlerini her fırsatta dile getirmektedirler. Aşırı milliyetçi ve savaştan Bosnalı Sırp'lar, yaptıkları katliamları unutarak geçmiş savaşta kendilerine haksızlık yapıldığını düşünmekte, katliamın liderleri ve savaş suçluları olan eski başkanları Radovan Karadzic ve genelkurmay başkanı Ratko Mladic'e hala TV ekranlarından bağlılıklarını sunmaya devam etmektedirler. Tarihi olarak düşman gördükleri Türklere yakınlığı nedeni ile Boşnakları da 'Türk' olarak adlandırmaktadırlar. Sırp'ların diğer düşmanı ise savaş zamanı İngiliz ve Fransızlar gibi kendilerine el altından yardım etmek yerine, Boşnaklara yönelik katliamları durduran ABD'dir.

Bosna-Hersek'i bekleyen tehlikeler ve Türkiye

Bosna-Hersek'i bekleyen en yakın ve en kötü senaryo Bosnalı Sırp'ların konfederasyondan ayrılması ile başlayacak ve domino etkisi ile yayılacak gelişmelerdir. Bu gelişmeleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- Ekonomik olarak çok kötü durumdaki Bosnalı Sırp'ların Batılı baskılara rağmen ayrılması ile yeni bir savaşın başlaması uzak bir ihtimal değildir. Ancak Boşnaklar dün olduğu gibi bugün de böyle bir savaşa ne toplumsal olarak ne de askeri kabiliyet bakımından hazır değildir.

- Bu oldu-bittiye Bosnalı Hırvatların da katılması ile durum daha da çetrefil bir hal alacaktır. Bu savaşta Hırvatistan ile Hırvat bölgeleri (Mostar ve Hersek gibi)

arasında askeri koridor arayışları ortaya çıkabilir, savaş geniş bir alana yayılabilir ve yeni toplu göçler yaşanabilir.

- “Bosnalı Sırp Sırbistan’a bağlanırsa biz de Bosna-Hersek’e bağlanmak istiyoruz” diyen Sancak Türkleri üzerinde Sırp baskısı artabilir ve Sancak’ta yeni katliamlar yaşanabilir.

- Bu karışıklık içinde kuzeydeki (Macar asıllıların yaşadığı) Voyvodina bölgesi de durumu fırsat bilerek Sırbistan’dan ayrılmak için harekete geçebilir.

- Hırvatistan toprakları içindeki Knin ve Vukovar bölgelerinin de Sırbistan’a katılmak için harekete geçmesi ile yeni çatışma bölgeleri ortaya çıkabilir.

Yukarıdaki tehlikeli durum bir ufak kıvılcım beklerken Avrupa Birliği (AB) ve ABD ise Avrupalılaştırma-Amerikalılaştırma oyununun bu bölgesinde karşılıklı yeni hamlelerde bulunmaktadır[3]. AB, bölgedeki Amerikan etkisini azaltmak için havuç-sopa oyunu oynamaktadır. Slovenya’nın AB’ye üyeliğinden sonra diğer “Alman türevi” olan Hırvatistan da AB üyeliğine çok yakındır. Bölge halklarını kendine çekmek isteyen AB önce Katolik, sonra diğer Hıristiyanlar ve en son Müslümanlar şeklinde kategorik uygulamalar peşindedir. Sırbistan’a verdiği serbest dolaşım hakkını 1 Ocak 2011’den sonra nihayet Bosna-Hersek’e de verecektir. Avrupa Birliği bu ülkelerin her yerinde “cirit atmakta”, kendi barışını korumaya çalışmaktadır. AB, yeni bir savaş ya da güvenlik sorunu çıkarsa ABD’yi bölgeden çıkaramayacağını düşünüyor. ABD’nin ise gitmeye hiç niyeti bulunmamaktadır. Bölgede çok sayıda askeri ve tesisi bulunan ABD, AB ile rekabet etmektedir. Saraybosna’da yenisi açılan ve bir kaleyi andıran Amerikan Büyükelçiliği’nin açılışına bizzat Dışişleri Bakanı Hillary Clinton gelmiştir. Bu denklemde AB Hırvatları, Rusya ve Yunanistan Sırp Sırp tutarken, Boşnaklar ABD ve Türklerin desteğinden ümitlidir. ABD’nin bölgeye yoğunlaşması CIA’nın yeni istasyonlarının ve yeni karışıklıkların habercisi olarak düşünülmelidir.

Türkiye, Bosna-Hersek’e ilgisini zaman içinde ideolojik heveslere çevirmiş durumdadır. Boşnaklarla tarihi gönül bağı olan Türkler son zamanlarda Araplar, İranlılar ve Malezyalılar safına katılarak bu ülkeye de dini gözlükten yaklaşılmaya çalışmaktadır. Yapılmaya çalışan ekonomik projeler hayata geçmemiş, örneğin Saraybosna için planlanan otoban yol projesi içerideki rüşvetçilere takılmıştır. Balkanlara yatırım yapan Türk şirketleri İslamcı kanadın ya da yandaşlarının sermayesi olarak bilinen isimlerdir. Türkiye’den gidip orada fırın, lokanta vb. küçük-orta işletme açan pek çok girişimci de bulunmaktadır. Eğitim alanında Türk Koleji yanında bir Türk Üniversitesi kurulmuştur ama Türkiye’den giden öğrencilerinin çoğu türbanlıdır. Hâlbuki Boşnaklar; Hırvatlar ve Sırp Sırp başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinden daha entelektüel ve modern insanlardır. Türkiye’nin yapması gereken Bosna-Hersek’in ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durmasına yardım etmek, bölünme senaryolarına hazır olmak, Avrupa’nın ortasında yeni katliamların oluşmasına engel olacak adımları atmak ve Türk olan Sancak’ı şartlar oluşursa Bosna-Hersek ile birleştirmektir. Bosna-Hersek’in NATO’ya üye olması için gerekli destek verilmelidir. Bosna-Hersek’in NATO’ya girmesi ülke güvenliği yanında sınırların tanınması meselesini de otomatik olarak çözecektir[4].

Sonuç Yerine

Balkanlarındaki sorunların temelinde Müslümanların yeterince din eğitimi alamaması değil, bazı ırkların yok edilmesi ya da asimile edilmeye çalışılması ile ilgili Batılıların derin gayretleri yatmaktadır. Batılıların yaptığı gibi din esaslı asimilasyon politikalarına gene aynı temelden cevap vermek bu insanları sadece Batı ile değil

kökenleri ile de yabancılaştırma tehlikesi taşımaktadır. Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ve topraklarını korumak için gerekli ulusal bilince ve kaynaklara sahip olması bölgedeki barışa ve kimliklerin korunmasına hizmet edecektir. Ankara'nın bugün izlediği yeni Osmanlıcılık ya da inanç birliği anlayışı yerine ortak Balkan kültürüne[5] ve bu coğrafyada bıraktıklarımızın korunmasına, bilinçlenmesine ve geliştirilmesine yatırım yapılmalıdır. Balkanlarda yaşayan soydaşlarımızın sorunları sadece din değil ondan öte Anayasal haklarının korunması, eğitim, yayın, ekonomi, eşit vatandaşlık, insan hakları ihlalleri gibi sorunları içermektedir. AB üyesi oldukları halde Yunanistan ve Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımızın sorunlarının çözülmesinde de en ufak bir ilerleme yoktur. Bulgaristan'da aşırı milliyetçi Bulgarlar ile Türklerin oluşturduğu Halk ve Özgürlükler Hareketi arasındaki gerginliğe ilişkin her gün yeni haberler alınmaktadır. Aynı şey Batı Trakya için de söz konusudur. Bu ülkelerde yaşanan hukuksuzluk karşısında bir gün terörün canlanabileceği ihtimali hesaba katılmalıdır.

Türkiye, Balkanlarda yalnız değildir. Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Kosova gibi ülkeler bu coğrafyada var oldukça Türklerin kadim dostu olmaya devam edeceklerdir. Bosna-Hersek, çok zengin tarihi geçmişine rağmen ne Hırvatlar ve Sırpalar ne de Batılar tarafından ülke olarak görülmemektedir. Bu algılama devam ettiği sürece Boşnaklar hep yalnız kalmaya ve bölünme tehlikesine açık olacaktır. AB'nin Balkanlara yaklaşımı bugüne kadar geri planda din öncelikli olmuş, serbest dolaşım hakkı en son Boşnaklara verilmiş, üyelik görüşmeleri için en son sıra gösterilmiştir. Üstelik bugün AB üyesi olan Yunanistan'ın yaptığı gibi Hırvatistan'ın da üye olması ile sorunlar azalmayacak, yeni ülkelerin üyeliği istismarı ile mevcut sorunlar Kıbrıs'ta olduğu gibi daha da içinden çıkılmaz hale gelecektir. Kısaca, AB ile Balkanlara birlik ve huzurun gelmesi çok zordur. Balkanlarda yaşayan ve Türkiye'ye umut ile bakan milyonlarca Türk soydaşımızın yanında bugün Türkiye'ye göç etmiş olan ve oralar ile gönül bağı bitmeyecek olan bir o kadar vatandaşımızın beklentilerini göz ardı etmemek ve "günü kurtararak kendimizi kandırmamak" gerekmektedir. Bosna-Hersek çatırdamaktadır, "uyumayalım."

[1] İbrahim Canbolat: Balkanlarda Zaman ve İnsan -2, Balkan Gazetesi, (14 Nisan 2010), s.4.

[2] Ülkede Malezya Bakanlığı'nın olması ilginçtir.

[3] Bakınız, Sait Yılmaz: Güç ve Politika, Alfa Yayınları, (İstanbul, 2008).

[4] Ebru Aslier: Başkent İstanbul-Belgrad ve Saraybosna, Balkan Gazetesi, (28 Nisan 2010), s.7.

[5] Caner Bayraktar: Türkiye'nin Balkan Politikası, Balkan Gazetesi, (31 Ağustos 2010), s.8.